

УДК 340.5

DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2019-66-1-18-24>

Павліченко Євгенія Володимирівна,
кандидат юридичних наук
(Донецький юридичний інститут МВС України,
м. Кривий Ріг)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4284-9824>

Голинська Мар'яна Ігорівна,
кандидат юридичних наук
(Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5865-5910>

СТАНОВЛЕННЯ ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВознавства ТА ПОРІВНЯЛЬНО- ПРАВОВОЇ МЕТОДОЛОГІЇ

Статтю присвячено теоретичному дослідженню розвитку порівняльного права та порівняльно-правової методології, становленню і розвитку порівняльно-правових парадигм, визначенню плюралізму як однієї з ключових ідей, які зумовлюють розвиток сучасного порівняльного правознавства, встановлюючи специфіку його методології та загальних процесів пізнання правових систем, визначення специфічних ознак сучасного вітчизняного порівняльного правознавства.

Ключові слова: порівняльне право; компаративістика; плюралізм; релевантність; компаративний аналіз; порівняльне правознавство; порівняльно-правовий метод

Постановка проблеми. Сучасний стан соціально-гуманітарної науки передбачає подальше вивчення нових наукових підходів щодо досліджень розвитку порівняльного методу, визначається напрямком до визначення сутності порівняльних до-

сліджень, тобто здійснюється спрямування до подальшого розвитку компаративістики та визначення шляхів міждисциплінарних компаративних досліджень.

За сучасних умов порівняльне правознавство бачиться як юридична компаративістика — наука, яка займається дослідженням загальних і специфічних закономірностей виникнення, розвитку і функціонування сучасних правових систем світу.

Сучасний теоретичний розвиток порівняльно-правових досліджень відзначається різноманітністю методологічних підходів і теорій розуміння права, науковості й теоретичної розробленості. Спільність у поглядах юристів полягає в тому, що юридична наука призначена дати нове пояснення правової реальності, але це здійснюється різними шляхами й на різних філософських, теоретичних і методологічних засадах.

Існування проблеми праворозуміння в минулому й сьогодні вказує на доцільність пошуку інших, більш широких, напрямків, зокрема, у площині компаративного сприйняття правових систем, яке базується на розмаїтості правових та інших соціорегулятивних реальностей різних країн і континентів, встановлення загального в результаті їхньої взаємодії, а не відповідно до заздалегідь установлених ідеалів і норм.

Означене потребує їх філософського, наукового теоретичного та практичного визначення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання становлення порівняльного правознавства та порівняльно-правової методології були об'єктом дослідження як зарубіжної, так і вітчизняної науки і висвітлювалися у працях А. А. Малиновського, Ю. А. Тихомирова,

К. Осаке, А. В. Птушенко, Л. А. Луць, Х. Бехруз, Е. А. Винниченко, О. В. Кресіна, О. О. Мережко, Ю. С. Шемшученка та інших. Однак залишаються проблеми щодо подальшого вивчення природи порівняльного правознавства як науки та методу дослідження з погляду юридичного універсалізму та конкретного змісту правової системи, а також потенційних можливостей порівняльного правознавства.

Метою статті є дослідження становлення та розвитку порівняльного правознавства, виявлення основних проблем та способів їх розв'язання, зокрема встановлення його методологічних проблем.

Виклад основного матеріалу. Перш за все треба зазначити, що під системною парадигмою права розуміють застосування основних принципів системного аналізу в теорії права з урахуванням його багатосторонніх зв'язків. Система парадигми права передбачає, що закон є наслідком права, а джерелами права є теоретичні дослідження.

Для сучасного стану порівняльного правознавства та порівняльно-правових досліджень характерним є високий рівень плюралізму в позиціях вчених щодо їх ставлення до визначення поняття, структури та характеристики порівняльного правознавства [1].

Саме плюралізм є однією з ключових ідей, які визначають розвиток сучасного порівняльного правознавства, встановлюючи специфіку його методології та загальних процесів пізнання правових систем. Цей принцип міцно увійшов до наукового обігу, пов'язаного зі становленням парадигми юриспруденції. Особливого значення ця проблема набуває для порівняльного правознавства, адже дотримання чітких методик зіставлення правових систем та окремих правових інститутів між собою є неодмінною умовою, яка дозволяє констатувати релевантність проведеного дослідження.

Під релевантністю розуміється міра відповідності результатів пошуку завданню, поставленому в пошуковому запиті. У спрощено-технічному сенсі під релевантністю розуміємо пропорцію ключових слів або фраз, що містяться в тексті і їх відповідність тим чи іншим пошуковим запитам [2].

У порівняльному правознавстві методологія використання різновидів плюралізму визначається як відмова від моністичної інтерпретації правової реальності як у пізнавальному сенсі (зведення права до одного з його проявів), так і в онтологічному сенсі (проголошення одного правового стилю кращим чи досконалішим за інші).

Вказані вище розходження зумовлені особливостями концепцій порівняльного правознавства, вибір і формування яких знаходиться в залежності від розуміння природи і призначення науки, вихідних філософських підходів, наукових теоретичних моделей, а також поглядів того чи іншого дослідника, його світогляду та інших підстав.

Складність визначення наукових сучасних порівняльно-правових досліджень обумовлена тим, що вони за своїм змістом є плюралістичними, змінюються в часі й просторі, залежать від правової системи державотворення.

Використання компаративного аналізу дозволить забезпечити проблемну взаємодію науки і практики, поєднати науку з людськими інтересами та цінностями, повернути науці історичну й культурну реальність, змінюючи її самосвідомість.

Л. А. Луць дотримується думки, що фундаментальні зміни в пізнанні правового світу відбуваються наприкінці ХХ — початку ХХІ ст., окресленні перспектив його розвитку [5].

Вчений вказує, що зміна наукових засад порівняльно-правових досліджень проявляється в наступному.

Докласичний етап порівняльного правознавства охоплює період від перших спроб використання порівняльного методу стосовно політико-правової реальності орієнтовно до 1900 року й першого Міжнародного конгресу порівняльного права, завдяки якому визначається виникнення порівняльного методу, порівняльно-правових знань, що мали переважно емпіричну, тобто практичну природу й значення. Були здійснені спроби проведення теоретичної класифікації та впорядкування правового порівняння, але здебільшого вони мали епізодичний і не юридичний характер.

Класичний етап історії порівняльного правознавства відноситься до кінця XIX — середини XX ст., для нього характерним є його розуміння як сукупності наукових знань, виключення суб'єктивності порівняльно-правових досліджень, прагнення до об'єктивних результатів порівняння, домінування об'єктного стилю мислення, наявність дуалізму розуміння порівняльного права як науки й методу.

Для неklasичного етапу характерним є заперечення й критика абсолютизації об'єктивізму класичного періоду, визнання залежності знань про об'єкти порівняння від характеристик пізнавальної діяльності компаративістів, орієнтація не на наукові знання, а на порівняльно-правовий метод, наукову діяльність [6].

Відмінності постнеklasичного та неklasичного періодів полягають у визнанні значення в науковій діяльності й науковому знанні ціннісно-цільових структур компаративіста як суб'єкта пізнання, його ідентифікації з певним соціально-культурним оточенням, розширення предмета порівнянь до країн усього світу. Домінуючим стає синергетичний підхід нелінійного й імовірнісного розвитку світу, самоорганізації й відкритості соціально-правових і гносеологічних систем.

Слід вказати, що привертання уваги до правотворчої діяльності інших держав завжди використовувалось з двох поглядів: з прагматичною метою удосконалення національної правової системи та з філософською метою створення ідеальної правової системи для кращого пізнання права різних держав.

Становлення науки порівняльного права, тобто компаративістики, визначається початком XIX століття, коли постало питання пошуку європейськими юристами з різних країн напрямків покращення національного законодавства. Саме в цей період почалося вивчення іноземного права. Компаративістика стала одним із пріоритетних напрямків у порівняльно-правових дослідженнях.

На сьогодні порівняльне правознавство стало невід'ємною складовою правової науки. Порівняльно-правові дослідження є надзвичайно важливими для юридичної науки та для її розвитку, вони тісно пов'язані з міжнародним публічним і приватним правом, з галузевими юридичними науками, для яких формується інформація для теоретичних узагальнень на рівні, вищому за національний, а також відіграє важливу роль у процесі міжнародної уніфікації та гармонізації права.

Порівняльно-правові дослідження поряд із традиційним історичним, нормативним та соціологічним напрямками права дають підставу:

- вивчати сутність правової реальності, яка раніше не охоплювалась проблематикою правознавства, та вийти за національні рамки своєї правової системи;
- визначити коло традиційних проблем юридичної науки з урахуванням тенденцій розвитку права в сучасному світі.

Предмет порівняльного правознавства складають такі засади:

- методологічні проблеми порівняння в праві на основі теорії порівняльно-правового методу;
- вивчення на основі співставлення основних правових систем сучасності при вирішенні питання класифікації цих систем;
- застосування традиційного порівняльного законодавства, тобто порівняння нормативних джерел з конкретних правових проблем, на рівні й у рамках галузей права;
- функціональне порівняння й соціологічне орієнтування на види порівняльно-правових досліджень;
- історико-порівняльне вивчення права.

Під предметом порівняльного правознавства розуміють загальні та специфічні закономірності виникнення, розвитку і функціонування правових систем світу в їх порівняльному пізнанні.

Предмет порівняльного правознавства включає не тільки процес порівняння окремих нормативно-правових актів, галузей права або інститутів, а й охоплює правові системи в

цілому. Порівняння передбачає діяльність, у ході якої відповідні елементи порівнюваних правових систем порівнюються з метою визначення подібних і відмінних рис.

Як відзначає А. А. Малиновський, значення порівняльного правознавства полягає в тому, щоб виявити різноспрямовані проблеми в законодавчому регулюванні правових відносин, специфіку тих чи інших юридичних категорій, своєрідність правових дефініцій, порівняти зміст, який вкладається законодавцями різних держав у певний термін [4].

Тому компаративісти, які проводять порівняння українського права із зарубіжним, постійно розширюють предмет науки вітчизняного права, тим самим збагачуючи її новими знаннями. Водночас визначаються ті проблеми, що поставлені вітчизняною та зарубіжною юриспруденцією. Відмітимо, що вирішення цих проблем досягається в процесі порівняльного дослідження.

Порівняльне правознавство є комплексним напрямом юридичних досліджень, що мають теоретичне й практично-прикладне значення. Порівняльне правознавство є раціональним інструментом виявлення основних сучасних тенденцій правового розвитку, оскільки визначає, як розвиваються основні правові системи сучасності, які зміни відбуваються в національних правових системах.

Відправними категоріями в апараті сучасного порівняльного правознавства є «правова сім'я» та «правова система», що переважно вживаються як синоніми.

Поняття «правова сім'я» передбачає певну сукупність правових систем, об'єднаних спільністю найбільш важливих рис, що вказують на суттєву схожість цих систем. Так, використання цього поняття полегшує порівняльно-правові дослідження, дозволяє сформулювати загальне уявлення про правову картину світу. Даний термін набув найбільшого поширення в сучасній компаративістиці, хоча він має більш соціальне значення, ніж юридичне [9].

Правова система — це комплекс взаємозалежних і узгоджених юридичних засобів, призначених для регулювання суспільних відносин, а також юридичних явищ, що виникають унаслідок такого регулювання і включають правові норми, правові принципи, правосвідомість, законодавство, правові відносини тощо.

Порівняльне правознавство доцільно розмежовувати на загальне і спеціальне (галузеве і внутрішньогалузеве). Дане дослідження відносимо до спеціального порівняльного правознавства, оскільки предметом порівняння виступають окремі компоненти системи права, його конкретні норми.

Порівняльне правознавство базується на свідомому, теоретичному й методично обґрунтованому використанні порівняльного методу як основного спеціально-наукового методу дослідження, мета якого — прийти до порівняльно-співставлених висновків. Сутність порівняльно-правового методу полягає у співставленні явищ і процесів правової дійсності різних держав з метою виявлення подібних чи відмінних рис між цими явищами і процесами, а також термінами, що їх позначають [10].

Порівняльно-правовий метод головним чином сприяє накопиченню емпіричних знань. Теоретичні знання здобуваються завдяки іншим науковим методам. Порівняльно-правовий метод є багатофункціональним, оскільки застосовується і на теоретичному, і на емпіричному рівнях пізнання; до того ж характерним для нього є оціночний підхід. Саме оцінка є суттєвим і необхідним елементом будь-якого порівняння [10].

Існує низка основних вимог правильного й ефективного застосування порівняльно-правового методу дослідження.

По-перше, об'єкти, що входять до предмета порівняльно-правового дослідження, повинні бути порівнюваними. Це означає, що порівнянню підлягають лише однорідні об'єкти, зокрема законодавчі дефініції злочинного діяння.

По-друге, необхідно враховувати суттєві відмінності деяких зовні схожих явищ і процесів. До того ж слід намагатися з'ясувати причини таких відмінностей.

По-третє, при здійсненні порівняльного аналізу необхідно мати на увазі специфіку окремих кримінально-правових систем та їх інститутів, що зумовлює унікальність деяких юридичних термінів.

По-четверте, при проведенні співставлення законодавчого матеріалу повинен обов'язково враховуватися той факт, що змістовне наповнення однакових термінів може суттєво відрізнятися.

Ю. А. Тихомиров наводить шість методологічних правил, так зване «ноу-хау-право», якими слід користуватися в порівняльному правознавстві.

1. Правильний вибір об'єктів порівняльного аналізу та коректна постановка цілей, обумовлених його природою й потребами суб'єкта порівняльного правознавства.

2. Проведення правового порівняння на різних рівнях з використанням методів системно-історичного, логічного аналізу, аналогії для з'ясування як внутрішніх зв'язків і залежностей у рамках правових систем, що порівнюються, так і їхнього розвитку в контексті конкретної держави і суспільства.

3. Правильне визначення ознак правових явищ, що порівнюються, норм, інститутів тощо, усвідомлення суспільних і державних завдань, вирішення яких зумовило їх появу і розвиток.

4. З'ясування ступеня подібності й відмінності юридичних понять і термінів, які використовуються у правових системах, що зіставляються, актах тощо.

5. Розробка і застосування критеріїв оцінки подібності, відмінності та непорівнянності правових явищ, інститутів і норм.

6. Визначення результатів порівняльно-правового аналізу й можливостей їх використання в нормотворчій діяльності, у розвитку законодавства та його галузей, у практиці правозастосування [7].

Своєю чергою, Кристофер Осаке (США) назвав три об'єктивні особливості, на яких тримається методологія порівняльно-правових досліджень у США. Це, по-перше, методи порівняння, по-друге, правила порівняння й, по-третє, механізм порівняння. Науковець вважає, що застосування будь-якого методу залежить від цілей, які ставить перед собою дослідник. Як правило, застосовуються такі методи:

1) текстуальне порівняння з метою виявлення, який текст найбільше підходить для імплементації до національного законодавства;

2) функціональне порівняння, коли порівнюється не текст, а функції, які забезпечує той чи інший інститут права;

3) концептуальне порівняння для порівняння концепції правового інституту, що розглядається, в цілому;

4) проблемне порівняння для з'ясування, як та чи інша проблема вирішується в різних країнах і чи є можливим застосування конкретного рішення для даної національної правової системи [8].

Безумовно, з метою найбільш точного співставлення обраних об'єктів, використання лише порівняльно-правового методу є недостатнім. Для з'ясування термінологічного різноманіття законодавства зарубіжних країн слід використовувати формально-юридичний (догматичний) метод.

Досконалість будь-якої науки, зокрема й порівняльного правознавства, визначається наявністю сталих наукових парадигм та досконалої методології.

Від типу наукового юридичного мислення залежить «арсенал» парадигм, які існують в юриспруденції. Водночас парадигма розглядається як комплексна й суттєва характеристика тієї чи іншої наукової дисципліни в певну історичну епоху. Така характеристика, як правило, пов'язана з існуванням певних домінуючих наукових теорій, шкіл, напрямків досліджень тощо, які успішно вирішують експериментальні й теоретичні наукові проблеми, формулюють їх у межах цієї наукової традиції. У понятті парадигми виділяються такі основні аспекти.

Сучасній вітчизняній науці хоча і притаманний активний пошук наукових парадигм, формування низки нових наукових напрямків, проте їй і до нині притаманні депарадигмальність, відсутність чітких наукових критеріїв, недосконалість методології. Це властиве і сучасному вітчизняному порівняльному правознавству.

В Україні особливо активізувалися наукові дослідження з порівняльно-правової спрямованості після створення української асоціації порівняльного правознавства, яка проводить наукові конференції, що підсумовують щорічні напрацювання вчених у цьому напрямку.

Слід відзначити невисокий рівень розвитку юридичної компаративістики у вітчизняному порівняльному правознавстві. Вихід із такого стану в сучасних умовах потребує формування порівняльно-правових парадигм, розвитку порівняльно-правової методології. Необхідне вдосконалення чи зміна домінуючих парадигм та формування нових світоглядно-ціннісних уявлень, системи нових знань.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Порівняльне правознавство як самостійна галузь юридичної науки має першим зазнавати змін, що можуть позначитися на всій системі юридичного знання, професійних навичках юриста, правовому і державному розвитку сучасного суспільства. Нині порівняльному правознавству належить роль об'єднуючої ланки між класичною теорією права та іншими науками, що значною мірою сприяє перегляду усталених стереотипів, формуванню нового погляду на норми і постулати, які здавалися непорушними. Подальші дослідження будуть спрямовані на вивчення проблем національного порівняльного права.

Список використаних джерел

1. Жуган Д. М. Проблеми плюралізму праворозуміння та узгодження різноманітних теоретичних поглядів на право. *Молодий вчений*. 2016. № 10 (37). С. 445–448.
2. Шюц А. Размышления о проблеме релевантности / Шюц А. *Избранное: Мир, светящийся смыслом* [пер. с нем. и англ.]. Москва: “Российская политическая энциклопедия” (РОССПЭН), 2004. С. 235–398.
3. Птушенко А. В. Системная парадигма права. Москва: Московский издательский дом, 2004. 458 с.
4. Малиновский А. А. Сравнительное уголовное право: учебник. 2-е изд., доп. и перераб. Москва: Юрлитинформ, 2016. 592 с.
5. Луць Л. А. Типологізація сучасних правових систем світу: Відкрита лекція. Київ, Сімферополь: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Логос, 2007. 298 с.
6. Бехруз Х. Вступ до порівняльного правознавства: навчальний посібник. Одеса: Юридична література, 2002. 328 с.
7. Тихомиров Ю. А. Курс сравнительного правоведения. Москва: Издательство НОРМА, 1996. 432 с.
8. Осаке К. Сравнительное правоведение в схемах. Москва: Дело, 2002. 464 с.
9. Винниченко Е. А. Классификация правовых систем современного мира. *Вестник Брянского государственного университета*. 2012. № 2. С. 181–183.
10. Порівняльне правознавство у системі юридичних наук: проблеми методології: монографія / Кресін О. В. (керівник авт. кол.), Луць Л. А., Мережко О. О. та ін.; за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. 256 с.

Павличенко Евгения Владимировна,

кандидат юридических наук

(Донецкий юридический институт МВД Украины, г. Кривой Рог)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4284-9824>

Голинская Марьяна Игоревна,

кандидат юридических наук

(Львовский торгово-экономический университет, г. Львов)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5865-5910>

СТАНОВЛЕНИЕ СРАВНИТЕЛЬНОГО ПРАВОВЕДЕНИЯ И СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ МЕТОДОЛОГИИ

Статья посвящена теоретическому исследованию развития сравнительного права и сравнительно-правовой методологии, становлению и развитию сравнительно-правовых парадигм, определению плюрализма как одной из ключевых идей, которые определяют развитие современ-

ного сравнительного правоведения, устанавливая специфику его методологии и общих процессов познания правовых систем, определению специфических признаков современного отечественного сравнительного правоведения.

Ключевые слова: сравнительное право; компаративистика; плюрализм; релевантность; компаративный анализ; сравнительное правоведение; сравнительно-правовой метод

Pavlichenko Evgenia Vladimirovna,
PhD in Law
(Donetsk Law Institute, MIA of Ukraine, Kryvyi Rih)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4284-9824>

Golynska Mariyana Igorivna,
PhD in Law
(Lviv Trade and Economic University, Lviv)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5865-5910>

FORMATION OF COMPARATIVE LAW AND COMPARATIVE-LEGAL METHODOLOGY

The article deals with the theoretical research aimed at studying the development of comparative law and comparative legal methodology, discloses the stages of the development of comparative methods in the framework of scientific legal systems, and establishes key ideas for the development of the modern jurisprudence. In the process of conducting the research, the specifics of the methodology and cognizance of comparative legal trends were established and the distinctive features of the development of the national comparative law were shown.

The main issues relating to the existing methodology of comparative jurisprudence were revealed and the ways of solving them were presented. It was shown that further development of legal comparative studies as a relatively independent branch of the legal science would make it possible to have a positive influence on the entire system of jurisprudence, the development of professional knowledge and the skills of lawyers. The recommendations proposed would contribute to the expansion and strengthening of the socially fair society governed by law. It was established that scientists doing comparative studies pay attention to the research of national and international law from the comparative point of view thus enriching the legal science with new knowledge. The necessity of unity between the classical theory of jurisprudence and specific areas of law was proved, which would significantly expand the formation of the new approach to the development of legal comparative studies. It was shown that the need to solve the above problems is justified by the processes of the legal comparative studies. It was noted that the use of the comparative analysis would ensure the interaction of science and practice, the unity of science with the interests of society and the values thereof.

Key words: comparative law; comparative studies; pluralism; relevance; comparative analysis; comparative law; comparative legal method

Надійшла до редколегії 15.02.2019